

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S.D.P.B.

Coll. No. 22

Title JALA'SAYOTSARGA.

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No.: 22 Subject: Ritual

Title: Jalāśayotsarga

Author: Kamalaśay Bhandari Scribe: —

Date of the work: — Date of the Ms.: —

Place of the work: — Place of the Ms.: —

Size: 11.5 by 4.1" Extent: 15 Foll.

Language: Sanskrit Script: Devanagari

Remarks: Complete

१ श्रीगणेशायनमः॥ अथ पूर्वकमलाकरः॥ नारायणात्मज श्रीमद्रामकृष्णस्य मनुना॥ कमलाकरसंज्ञेन पूर्णस
 म्पुजिह्वेभ्यते॥ अथ मास्योक्तजलाशयोत्सर्गः॥ सचोदगयनेमाघादिषट्सु कार्तिके च श्रावणवर्जसर्वमासेषु वाशु
 दशी कपदे द्वितीया तृतीया पंचमी सप्तमी त्रयोदश्या मासीषु तिथिषु बुधगुरुशुक्रवारेषु रविमोमयोर्वा॥ भरणी कृत्ति
 कार्द्रपुनर्वसु अश्लेषा मघा पूर्वा विशाखा वर्जनक्षत्रेषु भाति गुरुशुक्रजयाघातदर्षणवज्रव्यतीपातपरिघमा
 झवेधृतिवज्रयोगे विष्टिवर्जकरणे मेषसिंहवृश्चिकधनुर्वर्जलगेवा लवृद्रासंस्तगगुरुशुक्रसिंहमकरवक्राति
 चारगगुरुमुलमासक्षयमासलुप्तवर्षावमदिनवर्जकाले चंद्रतारानुकूले कार्यं॥ वन्दिपुराणे॥ वापीकपतडागा
 नां कस्मिन्काले विधिः स्मृतः॥ कर्कटे पुत्रलाभश्च सौख्यं तु मकरे भवेत्तामीनेषणैर्धनं लाभश्च कुंभे वै सुवहूद

कं॥ वृषे च मिथुने वृद्धिः॥ वृश्चिके ल्यजलं भवेत्॥ पितृ तृप्तिस्तु कन्यायां तु लायां शाश्वती गतिः॥ सिंहो मेषो धनुर्नाशमलक्ष्मीदि
 जयति॥ मविष्ये॥ तस्मिन्सहितं संपूर्णं कार्तिके च विशेषतः॥ मुनयः केचिद्विद्वन्ति व्यतीतिं चोत्तरायणे॥ न कालनि
 यमस्तत्र सलिलं तत्र कारणं॥ ॥ कर्ता जलाशलाशया तस्मिन्मोक्षं पूर्वशानाऽन्यतमदेशे मंडपं कृत्वा तन्मध्ये दे
 शकालो संकीर्त्य सर्वपापक्षयपूर्वकरुद्रालयगमनानेककल्पव्यापि स्वर्गलोकवासपराद्वैतकालाव्यापिम
 दस्तपःप्रभृतिलोकांगनाभोगपूर्वकविष्णुपदप्राप्त्यर्थं शोधयामुकजलाशयोत्सर्गयज्ञेनाहंयं ह्ये॥ जलाशयोत्सर्ग
 करिष्ये इति वा संकल्प्य॥ गणेशपूजनपुण्याहवाचनमातृकापूजाः कृत्वा वसोर्द्वाराः सप्तपंचवावसोः पवित्रम
 सीति कृत्वा॥ संपूज्य शान्तिमंत्रान् जप्त्वा नां दीश्राहुं कृत्वा सदस्यं शोडशोष्टो वारुत्विजः॥ अष्टौ चतुरो वा जाप

यैः गणपतयेः वास्तुपुरुषायेति पूजयेत् ॥ दक्षिणे वलायः सवलायः द्वारश्रीयेः इत्यादि ॥ पश्चिमेः जयायः विजयायः
 द्वारश्रीयेः उत्तरे चंडायः प्रचंडायः द्वारश्रीयेः ततो मंडपवाह्यं शान्तं भमारभ्यस्तं मेषु पूजयेत् ॥ ब्रह्मयज्ञानं इदं वि-
 स्तुः नमः शंभवे च ॥ आतारमिंद्रं चित्रं देवानां गणानां च ॥ यमाय सोमं ॥ आयं गोः ॥ अश्विनावर्त्तिः मरुतो यस्य ॥
 उद्यं नद्यमित्रं वायवायाहीति मध्यस्तं मेघीशानादि जया अत्रेति वस्तु ॥ तमुक्त्वा पाव्य इति शक्रं ॥ चरुस्य तेति गुरुं
 विश्वकर्म नरु विषेति विश्वकर्माणं ॥ ततो वंशेषु किं नरेभ्यः ॥ पृष्ठे पंचगेभ्यो नम इति संपूज्य ॥ पूर्वभागे किं चि-
 त्चिद्रुमिमुपलिप्य ॥ त्रैलोक्येयानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ब्रह्म विष्णु शिवैः सार्द्धं रक्षां कुर्वंतु नानि मे दे-
 वदानव गंधर्वा यक्ष राक्षस पंक्तगाः ॥ रुषयो मनवो गावो देवमातर एव च सर्वे ममाध्वरै रक्षां प्रकुर्वंतु मु-

ॐ

रक्षिताः ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्षेत्रपाल गणेश सह ॥ स्तुतुं मंडपं सर्वं चतुरक्षां सिसर्वतः ॥ त्रैलोक्येभ्यः स्थावरेभ्यो ॥
 त्रैलोक्येभ्यः भूतेभ्यः ब्रह्मणे नमः ॥ विष्णवे नमः शिवाय देवेभ्यः गंधर्वेभ्यः यक्षेभ्यः राक्षसेभ्यः पंक्तगेभ्यः रु-
 षिभ्यः मनुष्येभ्यः गोभ्यः देवमातरभ्यः इति संपूर्वत्वं समर्प्य चामेत् ॥ ततो यजमानो दक्षिणत उपविश्य यथा विदि-
 तं कर्म कुरु धर्मि प्रेष्येत् ॥ तत आचार्यो विद्यां पंचवर्णवित्तानं बध्वा तदधः स्तुला पुरुषोक्त प्रकारेण वारुणं मं-
 उलं विहिरव्य पूर्वादिदिक्षु चतुरस्रार्धचंद्रवृत्तपञ्चकुंडरूपचतुःकुंड्यां स्फुटितेषु वाक्रमेण रुज्वेशदिनूहे-
 त ब्रह्मजापकानुपवेश्य ईशान्यां पंचमे चतुरस्रकुंडे निष्ठापनादि प्रणीता प्रणयनां तं कृत्वा निष्ठापनं कु-
 र्वमि प्रेष्येत् ॥ ततः स्तस्वस्वकुंडे स्वग्लोक्तविधिनाग्निं स्थापयेयुः ॥ एकस्मिन्नेव आचार्यः ॥ तत आचार्यः

६

ज

र्को वारुणमंडलेन वज्रहानधिदेवताः प्रत्यधिदेवताः चिनायकादिन पंचस्थापयित्वा ॥ मंडलकुंभेषु ॥ एष्टेदिसर्कभ
 रसिद्धसाक्षिरित्यादिमंत्रे देशलोकपालांश्च संस्थाप्य पूजयित्वा मंडलमध्ये सुवर्णरजतमुक्ताशजावर्तप्रवालपे
 चरत्नयुतां सुवर्णकूर्ममकरं राजानमसुंदुभतां मयकुलीरमंडकलोहशिशुमारयुतां सुवर्णपात्रीमिमं मेवम
 णशुनः शेषो वरुणो जायत्री तिसंस्थाप्य मंडलमध्ये ॥ ब्रह्मजज्ञानमिति ब्रह्माणं ॥ अवतत्यधनुः परमेष्ठी रुद्रेनुदुप
 इति रुद्रं ॥ इदं विश्वरिति विश्वं ॥ गणानां त्वेति गणपतिं ॥ गंधद्वारा मातंदः कर्दमचिक्तीते दिंगसुतारुषयः
 श्रीरनुदुप इति श्रीयं ॥ जातवेदस इत्यंबिकं त आयजंत इति एंभौ वनो विश्वकर्मा भूतानि त्रिदुप इति पंचभू
 तानि ॥ एवं पंचाशदेवनावाह्यसंपूज्य वलीदधात् ॥ गुहोदनं ग्रहेभ्यः अन्येभ्यो घृतपायसं ॥ लोकपालेभ्यो मा

२४८

षभक्तवलिः ॥ मंत्रास्तः ॥ इन्द्रस्तः सहस्रादीप्तः सर्वदेवाधिपो महात्मा ॥ वज्रहस्तो महासत्त्वस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ आ
 ज्ञेयं पुरुषो यस्तस्य सर्वदेवमयो व्ययः ॥ धूमकेतुनारधप्यस्तस्मै नित्यं ॥ यमश्चोत्पलवर्णकीरटिदंडधकसदा न २
 ॥ धर्मसाक्षी विश्वदूता तस्मै ॥ वरुणः शबलो विश्वः पुरुषो निम्नजाधिपः ॥ पाशहस्तो महासत्त्वस्तस्मै ॥ वायु
 स्तस्य सर्ववर्णो यं सर्वगंधवहः शुचिः ॥ पुरुषो ध्वजहस्तश्च तस्मै ॥ गोरयस्तः पुस्तसोम्यः सर्वो षधि समचितः मा
 ॥ नक्षत्राधिपतिः सोमस्तस्मै ॥ इशानपुरुषोऽंशुकः सर्वविद्याधिपो महात्मा ॥ शूलहस्तो विरूपाक्षः तस्मै ॥ यो
 सावनेतरुपेण ब्रह्मांडं सचराचरं ॥ पुष्पदंष्ट्रा स्मै मूर्ध्नि तस्मै ॥ पद्मयोनिश्चतुर्मूर्तिर्वेदावासः पितामहः ॥ य
 हाध्यस्तुवर्कस्तस्मै ॥ ततः वरुणब्रह्मशिवविष्णुगणपतिकमलांबिकापंचभूतानां पूजां कृत्वा घृतपा

५ यसबलीदत्ता॥त्रैलोक्येयानिभूतानित्यक्तदवानांपूजाकृत्वावलंबयाम॥ततोहोतारः॥स्वस्वकुंडवायवेपंच
 वल्लेश्वतुर्विशतिदलंपंचकृत्वातत्रकलशं संस्थाप्य तत्र नदिनेत्रत्रिमिति पंचभिर्वरुणं संस्थाप्य संपूज्य॥
 जंगाघातः सशितः सर्वाः सरांसि जलदाहदाः॥सर्वे समुद्राः सरितः स्तीर्यानि जलदानदाः॥आयां नुषजमा
 तस्य दुरितः लयकारकाः॥अश्लोभास्करो जंगानैमिषारं एव मेव च॥एतानि सर्वतीर्थानि घटे स्मिन्निवसंतु
 ५२ मे॥संस्वती गंडकी च कोशिका सरयू तथा॥एताश्च सरितः पुण्याः कलशे संस्तु मे सरा॥गंगे च यमुने चैव जोश
 वरिसरस्वती॥नमोऽसिंधुकावेरीजले स्मिं संनिधिं कुरु॥इमं मे गंगे देवदानवसंपादेत्याद्यैश्च तीर्थानि
 असेयुः॥ततो यदा बध्नं नितियेन बद्धो बलीराजेति चरत्तसूत्रं सर्वदेस्ते बध्नीयुः॥तत पूर्वकुंड पूर्वतः पद ५

त्रयं रित्वा तस्मिन्मात्रे गते स्वात्वा तत्राह तान्दर्भाश्च प्रक्षिप्य यक्षी पक्षीर वृक्षजं-अरत्नि यजमानमात्रं वाः शशि
 मूर्ध्नि वर्तुलं यूपं प्रोक्ष्या वटे निश्वाय हरिद्रा नैलभक्तमभिषिञ्च्य अक्षर्य पगोरोचन गुग्गुलु दूर्वा निंबपत्राणां पोट
 लीकां बध्वा युवा सुवासा धूति वासा युगेनां क्षाद्य जं धाद्यैः संपूज्य॥लोकपालान् ब्रह्म विष्णु शिवांश्च यूपे संपू-
 ज्य क्रवस्तु कं पठेत्॥अथेतु लोकपालान् ब्रह्म विष्णु शिवान् यूपे संपूज्य॥एते हि धर्मध्वज यज्ञतापत्रयी म
 यो यज्ञरारीरूपः॥विधाधरे वैश्वर्य इरक्षां बलिं गृह्णाणे मम हं नमामिति बलिं दत्वा मेवादिपर्वतान् वरुणं च
 संपूज्य पठेत्॥देहि मे नुग्रहं यूपप्रसादं कुरु सुप्रभो॥मूलछेदे न यस्या पंभूमिस्तेन पातकं॥अदुष्टयूप
 घातोऽलं यूपः पापं व्यपोहतु॥यद्वा त्येयं अकोमारि यस्यापं वाहुं केरुतं॥तत्सर्वं मम देवेश यूपः पापं

अपोहनु॥ यन्निशंयांतथाप्रानर्थन्मध्याः रूपगह्वयोः॥ संध्यायोश्चकृतं पापं कर्मणामनमागिरा॥ सर्वतं ममदेवे
 रायूपः पापं व्यपोहनु॥ ततोयाः ३७ धीरिति पुष्पमात्रं बध्वागाह माहिंग्य पुत्रं धिपेतो न मेतु॥ केचित्वाहिंग्य
 स्नानमाहुः॥ एतन्निर्मूलं॥ तत आचार्यः पादो प्रहोत्या च भ्यहारपालान् पठ च मिति प्रथेत्॥ यजध्वमिति
 होतुः॥ उक्तं मंत्र जापेन तिष्ठ च मिति जापकान् तत आचार्यः कृत्विजश्च स्वस्वे कुंडे स्वशाखोक्तविधि
 नादध्माधानाद्याज्यभागांतं कुर्युः॥ तत बहू च स्यान्वाधाने॥ चक्षुषी आज्ये तेत्यंतमुक्ताः च धो प्रेनं॥ न
 वग्रहं प्रत्येक मष्टाविंशति संख्याभिः समिदाज्य चर्वाहुतिभिः अधिदेवताः प्रत्यधिदेवताः विनाय
 कादिकं पंचदेवताः श्वतुः संख्याभिः समिदाज्य तिलाहुतिभिरिद्र शिव मरु दुर्ग लोकपाल दशक

दं सोम प्रचिकितौ

विश्वकर्मण प्रत्येक मष्टाविंशति संख्याभिः समिदाज्य तिलाहुतिभिः वरुणं अष्टोत्तरशत संख्या काभिरुं वर समिदा
 ज्य तिलाहुतिभिः॥ शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि॥ आज्यभागांते यजमानः इदमुप कल्पितं समिदाज्य तिलद्र
 व्यंनवग्रहेभ्यः अधिदेवता प्रत्यधिदेवताभ्यः विनायकादि पंचदेवताभ्यदि क्वालेभ्यः इद्र शिव मरु दुर्गेभ्यो
 विश्वकर्मणे वरुणाय च नमो मेति त्यजेत्॥ ततो द्वारपालादि जपे सति होमः कार्यः॥ तत्र द्वारपाल जप्याति
 ॥ हिरण्यवर्णं ३६ स्वादिष्टया अध्याय ४ सोमं ह मोहं वर्ग १ कनिः कदज्जुनुषांशं न इद्राग्नी॥ १५ योजातए
 वस्तुक्तं॥ छण्डपाजः ॥ १५॥ इति बहू चानां॥ नमस्ते रुद्र मन्यवे॥ अध्यायः॥ सहस्रशीर्षा देवसवितः
 प्रसुवयहं॥ अध्यायः॥ रुचं वाचं प्रपद्ये॥ आदित्यो वा एष एतं भंडं उलंतं॥ मंत्रब्रह्माणं वा॥ इति याजुषा

७ एणं॥ कयानश्चिन्नु विभीतां त्वामिद्विहवामहे॥ मूर्ध्नि नंदिवः॥ अभित्वा शूरनो नमः॥ सहस्रशीर्षा॥ आवा
 राजानं वर्गद्वयं॥ देवघ्नतानि॥ अवोध्यग्निः॥ इमं स्तोमि सितित्यादिषु गानानि॥ इति सामगानां॥ छंदो गाय
 वृहद्गुय॥ अंगिरसो जन्मानि॥ आत्तू हयचषु॥ देवी परिवर्त्मनी मेधुवाताः॥ अभयं द्यावापृथिवी शन्न इद्राग्नी
 ॥ इत्यथर्वणानां॥ अथ जायक जप्पानि॥ रात्री व्यख्यत॥ कद्रुद्राय० स्वादिष्टया॥ कनिऋद० सहस्रशीर्षा० इव
 दूचानां॥ आशु शिशान॥ इमारुद्राय स्थिरधन्वने० सोमो धेनुं० यदेवा देवदे उतं० यस्त्वाददेत्यनुवाकः
 सूर्यो देवीषट्॥ इति याजुषः॥ पिवा सोममिंद्रमंदतुत्या सहस्रशीर्षा० उद्देह मिश्रतामद्यं॥ आवा राजानं
 ॥ उच्चाते जातमंधसः पंचनिधनं॥ रहस्याधीतं॥ तत्सविदुः॥ मूर्ध्नि नंदिवः॥ कयानश्चिन्नु॥ त्वामिद्विहवाम
 नं

हे संते पयांसि पुनानः सोम॥ अभित्वा शूरनो ते मन्वत प्रथमं॥ अग्निर्मैत्रि॥ विन्नाहू॥ अग्ने रक्षाणां॥ अग्नयुश्चाहि॥
 इह दिंशय॥ इति सामगानां॥ शन्न इद्राग्नीत्यादि पूर्वोक्तमाथर्वणानां॥ सर्वचांते वारुणजपं कुर्युः॥ ॥ अथ होमः॥ १॥
 तत्र पूर्वकुंडे बहुचानां॥ ग्रहाधिदेवताप्रत्यधिदेवता विनायकादिपंचदशलोकपाजानां स्थापनमंत्रैरेव स
 मिहाज्य होमः॥ वरुणस्य तु तत्तायामितदिनक्तं० शुनशेषो ह्यहूत॥ अवते हेज इति चतुर्भिश्चतुर्दिशा हत्वा षट्पं
 चाशत् ५५ उदुतमं वरुणत्वं नो अग्ने० सत्त्वन्तो० इमं मे वरुणे इति चतुर्णां त्रयोदशाहृत्यादिपंचाशत्॥ ५२ एव
 मष्टोत्तराशत् माहुती रुदं वरसमिद्रिराज्ये न बहुत्वा॥ ज्ञातारमिंद्रा॥ इंद्रस्य॥ तमीशानमं० शिवस्य॥ मरुतो
 यस्येति मरुतांतां॥ विश्वकर्मन्द् विषेति विश्वकर्मणा॥ ब्रह्मादीनां चतनमंत्रैः १०८। २८ वासमिहाज्यं हुत्वा सि

हुतादिप्रकृप्रणिविमोकंकुर्यात् ॥ अथदिशिणो याजुषाणो ॥ ब्रह्मसंख्या च पूर्वे केव ॥ आज्यभागो ते ॥ इ
 मं मे ॥ तत्वायामि ॥ तन्नो अग्ने ॥ स तन्नो ॥ अयाश्वाये ॥ ये ते शतं ॥ आदित्यास्त्वक ॥ वनेषु व्यंत ॥ उदुत्तमं ॥ वरुण
 स्यो तं भन मसि ॥ निषादं धृतवर्तः ॥ इति द्वादशानां नवाहु रत्या १०८ संख्या या वरुणा य ॥ ततः आरुमे न
 इह देवाः ॥ अग्निमूर्धा ॥ उदुधस्व ॥ पृहस्म ते ह्यति ॥ अत्रात्परिस्तुत ॥ शन्नो वरे वीर ॥ कपानश्चि ॥ केतुं कृ एवं न ॥ इ
 ति ब्रह्मणाम् ॥ अंबकं ॥ श्रीश्च ते ॥ यदे कंद ॥ विष्मोर राटम् ॥ आब्रह्मन् ॥ सजोषास्था ॥ असि यमः ॥ कापि मू
 सि ॥ चित्रा वासो ॥ अग्निदु तं ॥ अप्रवताः ॥ स्यो ना एषीवी ॥ इहं विष्णुः ॥ ज्ञातारं ॥ आदित्ये शस्नासि ॥ प्रजापतिः ॥
 नमोस्तु सर्वेभ्यः ॥ ब्रह्मजज्ञानं ॥ गणानां तौ ॥ अं वे अं विके ॥ वातो वा ॥ उध्वं अस्या ॥ अश्विनो ॥ वातारं ॥
 अवतत्यधनुः ॥ मरुतो यस्य ॥ ज्ञातारं ॥ अग्निं दूतं ॥ असि यमः ॥ एष ते ॥ निरुते ॥ इमं मे वरुणः ॥ वातो वा ॥ वयं

सोमः ॥ तं मीज्ञानं ॥ नमोस्तु सूर्येभ्यः ॥ ब्रह्मजज्ञानं ॥ विश्वकर्मन्हुविषा ॥ इति क्रमेण मंत्राः ॥ ततो व्याहृतिहोमा
 दिसमाप्तिः ॥ ॥ अथपश्चिमैसा मगानां ॥ व्याहृतिहोमां तं पूर्वंगं कृत्वा होमः ॥ इह संख्या चोक्ता ॥ उदितं
 संते पर्यंति ॥ अग्निमूर्धा ॥ अग्ने विवस्वत ॥ बृहस्पते परिदीया ॥ शुक्रं ते ॥ शन्नो देवीः ॥ कपानः ॥ केतुं कृ एवं न
 आवो राजानम् ॥ आपो हि ए ॥ स्यो ना एषीवी ॥ इहं विष्णुः ॥ स्वमिन्नप्रथमा ॥ इडमि देव तातये ॥ आयंगो ॥
 ब्रह्मजज्ञानं चित्रशिक्षो ॥ अग्निदूतं ॥ इमं स्तोमं मस्मादिभ्यः ॥ आदित्यत्तस्व ॥ उदुत्तै ॥ एयिव्यं तरि सं सहस्रं ॥ ५
 शीर्षा ॥ इडाये हो ॥ प्रजापते नवं ॥ तवे दिडा वमं ॥ एष ब्रह्मा ॥ आरुन ॥ इमं स्तोमं ॥ प्राणा शिशुः ॥ अदित्यत्तस्य ॥ एषो
 उषा ॥ त्वमिदि ॥ आत्वा सोमस्य ॥ पवमाना अस्तु सत ॥ समानो अध्वरे ॥ त्वमिदि ॥ अग्निर्वृत्राणि ॥ ना के सुपर्ण ॥
 वत्सुहि ॥ इमं मे ॥ वात आ वा तु ॥ स्वादिष्टया ॥ इहा गायसुते ॥ समानो अध्वः ॥ ब्रह्मजज्ञानं ॥ विश्वकर्मन्हुविषा ॥

८

ततः॥ इमं मे० उदुत्तमे घृतवतीति त्रयाणां पट्टविंशत् १०८ संख्याततः स्विह कृतादिबर्हिहो मांते॥ ॥ अथो
 त्तरकुंडेऽथर्ववेदीनां अभ्यातावहो मांते पूर्वगो हो मां॥ ह मासहि० श कधू मे त्वया मन्यो० यडा जानो विभज तं०
 बृहस्पति नो० शुक्रो सि० सहस्र बाहुः० दिव्यं चित्रं० यस्ते पृथुः० मानो विदन्० आपाहिष्ठा० अग्निरिब मन्यो०
 प्रतद्विष्णुः० बल्यजज्ञानं० इंद्रे मे० यः प्रथमः॥ रोहितः काजः॥ पदाज्ञानं० समास्त्वा ग्ने० शन्तो देवी० मते माता०
 इदं विष्णुः॥ इंदुजुषस्व० प्रेतपादौ० शक्तं जातसि० सर्पानुसर्प० यदि शांतिर्विष्णुः॥ एतानां जिते० अत्र रिसे वाय
 वे० आर्भ्यतः सवे च धाया० इदं मिंदुवधवीयो० मानो विदन्० मरुतो मन्वा० इमं मिंदु० अग्ने मन्वे० यमो नृत्युः०
 अभितं निश्च्यति॥ ये पश्चाज्जुहुति॥ वायो सवितः० यत्तरतः० धाता दधातु० अने तं वितंते० ब्रह्मा परं मुज्यते०
 ये त्रिसप्ता० ततः० अमुते० धाम्नी राजन्० उदुत्तमे० प्रायस्य त्याशान्० इति चतुर्णां सप्तविंशत्याख्या १०८ पुरु

प्राय होमः॥ ग्रहादिभ्यः पूर्वकाततो० भ्याता नादिसंस्त्राव हो मांते॥ ॥ अथाचार्योपि स्वशाखोक्तविधिना॥ एताभ्यो
 देवताभ्यः स्वकुंडे हुत्वा पूर्णहुति तः प्राचीनं कर्म कुर्यात्॥ सर्वे रात्रौ जागरणं कुर्यात्॥ एतादिने सर्वेषामुपवासो हवि
 प्याशनं वा॥ इत्यधिवासनं॥ ॥ आतराचार्यः कुंडसामीपस्य कलशेषु सप्तमृदरोचनासर्पपुं कुं कुमकपूरचंदनागरु
 कस्तूरीजातीफलमुस्तागुग्गुलपंचपलववेतसानक्षित्वा तज्जलैः सकुंडं वं यजमानेऽवतिजाभिभिंचेपुः॥ ततो यज
 मानो गुर्वर्त्तिभ्यः कृते ते दधिवासनस्य संपूर्णतासि द्युर्धं गं वां शतं १००॥ ६८॥ पु० ३५॥ २५॥ विंशतिवानि कुर्यादक्षि
 णं हत्वा॥ मुजग्रहे मशृगादियुतो गां संपूज्य० शान्तिपाठवाघशोषे प्रजायमाने आचार्या यपुत्राद्य त्वारधो मजमानः
 गोपुष्टं हत्वा पश्चिमतरं शन्यभिमुखी गतवतारयेत्॥ इरावती वसिष्ठो विष्णुर्गोत्रिपुष्यगोश्वतारो वि० तरंती
 मनुमंत्रमीत॥ इदं सलीले पवित्रं कुरु ष्युद्धः पूताः अमृताः संतु नित्ये॥ मां तारयंती कुरुतीथिभिषेकं जीकाहो कं

तुरतीर्यते चेति ॥ वापि कूपो स गेते गों विरुपरिभ्रामयेत् ॥ ततस्स मुढा दृष्टिर्वा मदे वो गोस्त्रिष्टुप् ॥ ये वामीरो चनेदि
 वो वसिष्ठः ॥ सर्वोऽस्मि नुष्टुप् ॥ इति मंत्रो पठेत् ॥ ततश्चाभ्यासपरपारे गत्वा जानुदधे न लेगोः पुच्छे नस्व शाखो कंदे वा
 षिपिहृणौ स्वापितृणां च तर्पणं कृत्वा ॥ पौष्माणो कुर्यात् ॥ यथा ॥ पिता पिता महश्चैव तथैव प्रपिता महः स्वपत्नी
 समेतास्ते प्रीयतां जलतर्पणात् ॥ अजातदेना ये केचिद्ये च गर्भे व्यवस्थिताः ॥ तेषामुद्दरणायायतडा गोदकमस्तु
 मे ॥ पितृव्यकाचये स्माकं त्रातरस्व सहोदराः गुरवो मातुराः पुत्राश्चाचार्यसखिबाधवा ॥ तेषां पुत्राश्च पत्न्यश्च
 • स्वसुराये स पुत्रकाः ॥ एतेषां प्रीणनार्थाय तडा गोदकतर्पणं ॥ ब्रह्माद्याः देवताः सर्वा ऋषयो मुनयस्तथा ॥
 असुराया तु धानाश्च मातरश्चंडिकास्तथा ॥ दिकूपाज्जो कपालाश्च ग्रहदेवाश्च धिदेवताः ॥ ते सर्वे तृप्तिमायां
 तु तडा गोदकतर्पणात् ॥ विश्वे वास्तथा हित्याः ॥ साध्याश्चैव मरुद्गणाः ॥ क्षेत्रपिहो मपीहानिन दानघ्नश्च सागराः ॥ १०

पातालो नागपत्न्यश्च नागाश्चैव सपर्वताः ॥ पिशाचा गुह्यकाऽप्रेताः गंधर्वा गणराक्षसाः ॥ पृथ्व्या पश्वतेजश्च
 वायुराक्षमेव च ॥ दिवि भूव्यं त्रिहो च ये च पातालवासिनः ॥ शिवः शिवास्तथा विष्णुसिद्धिर्जक्ष्मी सरसस्वती
 ॥ तपोधनश्च भगवान् अत्यक्तपरस्वरः ॥ क्षेत्रे षधिजता वृक्षा सवनस्यस्य धिदेवताः कपिलः शेषनाथश्च त
 क्षको नेत एव च ॥ अन्ये जलचरा जीवाश्च संख्याताः स्वस्त्वेनेकशः ॥ चतुर्दशायमाश्चैव ये चान्ये यमकिंकराः ॥
 सर्वेऽपि यक्षराजानः पक्षिणः पशवस्तथा ॥ स्वेदजोऽभिर्ज्जजा जीवाश्चैव दुर्जाश्च जरायुजाः ॥ अन्येऽपि त्वनजीवा
 एदि वानि त्रिचारिणः ॥ अजा गोमहिषी रूपो ये चान्ये पशवस्तथा ॥ शान्तिदाः शुभदास्तेऽस्युस्तडा गोदकतर्पिताः
 ॥ आब्रह्मस्तेऽप्यर्पयंत्ये चान्ये गोविणस्तथा ॥ ते सर्वे तृप्तिमायां तु तडा गोदकतर्पिताः ॥ सर्पव्याघ्रहता ये च शृ
 गिरेष्वाग्निलाग्निभिः ॥ अपुत्राश्च क्रियाये च अहाराधर्मवर्जिताः ॥ आसु गर्भमृता ये च शस्त्रघातमृताश्च

ये॥ संस्काररहिताये चरोरवहिषु ज्ञानकः॥ गामिनः॥ आब्रं सस्तंभ पर्यंतं देवर्षि पितृमानवः॥ तृप्यंतु पितरः
 सर्वे मातृपितृमाता महाहयः॥ अतीतकुलकुदीनो सप्तर्षिपतिवामीनां॥ आब्रह्मभुवनो लोकदिदमस्तुतिजोदकं
 ॥ पितृवंशे मृताये च मातृवंशे स्तथैव च॥ गुरुश्च सुरबधूनां ये न्वान्ये वा धवा स्मृताः॥ ये मे कुले लुप्तपिंडाः पुत्र
 दशविवर्जिताः॥ क्रियाजोपगताये च जात्यंधा पंगवस्तथा॥ विरूपा आसगर्भाश्च साताज्ञाताकुले मम॥
 तेभ्यो दत्ते तडागस्य जलमेतत्सुतस्ये॥ ये बाधवा बांधवा वा ये न्यजननि बांधवाः॥ वृक्षत्वं च गता केचित्
 रागुल्मलतास्थिताः॥ यानता सुचोरा सुजतिषु विविधा दुच॥ नरकेषु समस्तेषु पातिता स्वेतक॥ मृणा
 ॥ तेषां मुद्गरार्थं यजलमेतद्दह्यते॥ आब्राह्मणे पितृवंशजाता मातृस्तथा वंशभवा महीया॥ मं वंश
 द्ये ये मम हासभूता भृत्यास्तथैवाश्वितसेवकाश्च॥ मित्राणि सरव्यः परावश्च वृक्षादृष्टाश्च पृष्टाश्च कृतोपका

राः॥ जन्तां तं ये मम संगता अतेभ्यस्तडागोदकमेतंदस्तु॥ इति॥ ततः आपो अस्मान् देवश्च वा आ पस्मिन्निषुपू॥ सुयव
 सार्दीयं तमागोस्त्रिषुपूगोर्जजादुत्तारणे विन्यादिसाहिं करोति॥ तदा हिं कृत्वा तीजयेत्॥ ततो धौतवस्त्रे धत्वा
 धिदुर्वा गंधाद्यैः स्नांतां संपूज्य प्रार्थयेत्॥ वसूनां दुहितो सित्वं संसारार्णवतारिणी तीर्थे पुण्योदके स्नाता पावयस्व
 जजाश्रयै॥ अर्चितासि सुगंधेन चंदनेनामराचिते॥ सात्कीर्तिं सद्गुणं कर्तुं पावयस्व जजाश्रयं॥ सर्वदेवमयी यस्मा
 त्पूजनीयासि रोहिणी॥ सर्वकामदुष्टे धेनुः सर्वपातकनाशिनी॥ सर्वज्ञैः सर्वभावेन पावयस्व जन्तुयारुतेषु
 विव्रंतु त्रैलोक्ये सचराचरं॥ अतोस्माकस्मिंधे नोपायमिति प्रततः सामर्ग्यं होत्रे तं दद्यात्॥ ततो वाद्यादिषोषे स
 ति॥ हरिद्राकुंकमरकेन चिह्ना सूत्रेण जजाश्रयं वेष्टयेत्॥ केचिद्दमसा विष्टेष्टयेत्॥ ततो यजता तोनवेष्टेतो मृषिं शिरसि
 वध्नीयात्॥ अथाचार्यः वेद्यां स्थापितां नदीजलपुतां पात्रीं चतुर्भिर्होतृभिर्धत्वा माराय जलं सौवर्णैर्दूर्गमकरोत्

गाधेजलेपूर्वाग्नेययोप्रत्यक्षुरेक्षितेत् ॥ राजतोमसुदुंभौदक्षिणप्रतीच्योः रुद्रश्चुखौ ॥ ताम्रौकुलीरमंडूकोप्राक्षु
खौवायव्ये ॥ जोहंशिष्टुमारंदक्षिणामुखमुदीच्यो ॥ नतसर्दिगाचार्यः रुद्रश्चुखः शम्भोदेवीरित्यस्यामृचीगीतेनारण्य
गतसाम्नापुनर्ममैतिद्वियंपुनश्चयुः पुनर्भगः ॥ पुनर्द्विणमैतुमां पुनर्ब्रह्माणमैतुमांमिति ॥ आपोहिष्टेतिरुचेन
चागाधेजलेन्युद्धां कृत्वातद्वस्तुनिजलेक्षित्वा ॥ तामादागच्छेत् ॥ ततः कर्त्तव्यं हृदीषमाचार्यदृत्वाकुशतिलजलहस्तोदे
शकालो संकीर्त्य सर्वपापक्षयपूर्वकैसादिपूर्वोक्तफलमुक्त्वा मुंतडागादिजलाशयंवरुणदेवत्यं स्नानवानावगा
हनाद्यर्थं सर्वभूतेभ्यो हनुस्त्वजेन भमेति जलं क्षिप्वा पठेत् ॥ सर्वभूतेभ्य उस्त्वहं मयौ तज्जलमूर्तिनि ॥ रमेतु सर्वभूतानि
स्नानवानावगाहनैः ॥ सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं जलं ॥ रमेतु सर्वभू ॥ सोपानात्यतितः स्वाताजजे चैव नि
मज्जनात् ॥ मरणो चास्त्रिभंगे च कर्त्तव्यं न लिप्यते ॥ पुष्करिण्यां ततः केचिदस्त्रिभंगश्च वा भवेत् ॥ आत्मा प्राप्ति

५०

१२

वस्तवकर्त्तव्यं न लिप्यते ॥ ततो विप्रैर्भ्यो दक्षिणां दत्वा पूर्वोक्तमंत्रैर्दिकृपालेभ्यो माषभक्तवर्जिन्दद्यात् ॥ ॥ अ
थ नागयष्टिः ॥ आचार्येभ्यो यवेषु कुंभं निधायाभ्यर्च्य चूतपल्लवत्राणैर्केन तवासु कित्तकककोटिकपसमहापद्म
शंखकुलिकेति नामानि विनिरूप्य तानि कुंभे निधायैकमाकृष्य तेनामानं नागं दृष्ट्वा दशपंचदशविंशत्यत्यतमार
त्तिमितायां यक्षियकाष्टस्यूतां या मावाह्यं संपूज्यायेनागोस्त्वजलस्वरक्षकोस्त्वित्युक्तं नागायष्टौ नमः ॥
इति संपूज्य तच्छीर्षं जोहं चक्रनिखाय संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ उचक्रं सुदर्शनारख्यं तं नागं दंडादि रोगतं ॥ अत्र विघ्नस्य क
तरिंजहिदुष्टं हरिष्वियेयेति ॥ ततः सामान्यो यजमानो यष्टिं स्कंधे गृहीत्वा वाद्यघोषेण जलाशयं प्रदक्षायित्वा
जलमध्ये कृतवदेतीजलतण गोमयदधिमध्वक्ष कुशानदीजलानि पंचरत्नानि च क्षिप्त्वा ध्रुवाद्यैरिति दृढयष्टिं
निखनेत् ॥ इदं कूपकाम्योत्तमं ॥ अथ यजमानो महा नदीजलं निजजे क्षिप्वा पठेत् ॥ कुरुक्षेत्रं गंगां प्रभासं पुष्करं तथा

गंगा

१३ एतानि पंचतीर्थानि निवसेतु मे ॥ दशार्णसु चंडासिंधुरधावत्तद्विषदत्ती ॥ एतानि सवितस्ताकोशिकीसिंधुः
 शरयूचसरस्वती ॥ एतानि यमुना नर्मदारवाचंडभागाचंद्रविका ॥ एतानि गोमती शोणोगङ्गाकीसागरस्तथा
 एतानि ततो जलं स्पृष्ट्वा पठेत् ॥ प्रपद्ये वरुणदेव संभ्रमं पतिमूर्तिं ॥ याचि तं देहि मे पुण्यं सर्वपापाय नुतये ॥ सी
 निध्य मन्त्रतोषेषु तावत्समदनुयहात् ॥ रुद्र त्वमद्ये वरदा नृसर्वा निष्पदस्त्वहं ॥ रामयं त्वं प्रमु मे पापं रक्षतु मे
 मोसदा ॥ आपः पुण्याः पवित्राश्च प्राणीनां प्रादास्तां मे ॥ रामयं त्वं प्रमु मे पापं ॥ तस्माद्भक्तु सर्वदेति ॥ ततः ह्रीये
 श्रीयेः श्रौयेः मेधायेः विश्वायेः लक्ष्म्यैः इति जजमात् नृजलेः सतपुंभेषु वा संपूज्या ॥ आपो हि ऐति सूक्तेना विधिना
 गोदुग्धधारया जलाशयं त्रिः प्रदक्षिणी कृत्य शेषं दुग्धं कंचिद्विप्रयथेष्टं पायत्वा ॥ तत उद्गर्गोत्तरं विदि नं स्थापित देवा
 नां पंचोपचारैः पूजां पूर्वोक्तं होमं च प्रत्यहं गुर्वैर्किंजः स्वस्वकुंडे कुर्यात् ॥ चतुर्दिने होमोत्तरं ब्रह्मणे हविरुच्छिष्टं च १३

दूरपात्रं च

दक्षिणोदत्ता शुर्वर्चिजः स्वतकुंडे न्वारधये जमा तेन पूर्णाहुतीर्हत्वा कर्मशेषं समापयेयुः ॥ अथ चतुर्थी कर्म ॥
 चतुर्थदिने मुकजजाशयोऽसर्गो गंधूतं चतुर्थी कर्म करिष्ये इत्युक्ताचार्येण ॥ स एव वाचार्यः ॥ तत आचार्यो य
 देवादेव देव नमिति भूमिं प्रोक्ष्य ॥ मानस्तोक इति गोमयेनालिप्य ॥ ब्रह्मसंस्कृतं हि सत्यं धर्मं तां वृत्रेष्ठित्युच्चिरव्य ॥
 सदस्यतिमिति मृदमुदृत्य त्वामिद्विह वा महद्वत्यभ्युक्ष्य अग्निमूर्देत्यग्निप्रतिष्ठाप्य ब्रह्माणं हत्वा हिरण्यगर्म इति
 ब्रह्मासनं दत्वा ब्रह्मजज्ञानमिति ब्राह्मणमुपवेश्या पोहि ऐति मृत्मायं प्रणीता पात्रं निधाया जिघृक्षु कजशर्मिती
 शानां कुंभं संस्थाप्य तत्र वरुणं संपूज्य कथान इत्यग्निं परिस्तीर्य गायत्रेण त्वां हंसासादयामीति पात्राण्यासा
 द्य विष्णोररादमसीति पवित्रे कृत्वा प्रोक्षणी रासादयेति प्राक्षणी यात्रे प्रणीतो दकमानो योत्युयवा महस्ते कृतो हिं
 गतं कृत्वा प्राजाणि प्रोक्ष्य स्थाप्या माज्यमासि च्येपे त्वेत्यधिश्रित्योर्जे त्वेत्यवेत्यवेत्यभिर्गिंदुतरे पुरो रधेति पयश्निह

त्वात्वातारमिंडमिति स्तुचं प्रताप्यानिशितोसीतिकुशैसंमृज्यप्रत्युष्टरशतिपुनः प्रताप्यनिधायोति एवमस्य
 तइत्याज्यमुहास्यसवितुष्टेत्यूयोजेतत्वेत्येवमप्रोक्षणीरुत्यूयसस्यसोघोरआसमित्युपयमनमैकुशानादाय
 ॥समिधाग्निमिति समिधोऽग्निधायविश्वतश्चक्षुरित्यग्निं माहीप्यतदेवग्निस्तद्वायुस्तिरिति संपूज्य देवसवितः प्रसु
 वेतिप्रोक्षणीजलेनाग्निं पर्युक्ष्य प्रणीता सुपवित्रे निधाय हरिणं जात्वा न्यपूर्वाधारं हुत्वेन्द्राय स्वाहेति उत्तराधा
 रंदुक्षिणे तो हुत्वा अत्रये स्वाहा सोमाय स्वाहेति च शुषी हुत्वा रुव्या हतिभिस्त्वेन्नो अग्ने स तन्नो अग्ने अयाश्वा अये
 ते शतं उदुत्तमं प्रजापतये स्वाहेति उवाहति निहुत्वा प्रणवदीनां हुं फड्डं तेनेमं मे वरुणेति जजो नाग्निमभ्युक्ष्य गा
 यत्र्या १ इमं मे वरुणेति शतमाज्ये न हुत्वा व्याहतिभिश्च हुत्वा अये स्विष्टकृते स्वाहेति देजेयात् ॥ ॥ अथ वसुस्त
 नं ॥ इक्ष्वाभतकुशास० श्रीरदूर्वा मधुयवसर्वफलयुतेताम्रपत्रं पञ्च ॥ दग्धद्वारेति गोमये मंगुष्टाई ॥ आ

प्रायस्वेति पञ्चमिधं चेत ॥ ततः श्रीं ॥ दधिकाधगइति दधिपञ्चतेजोसीति घृतं पञ्च १ देवस्य तेति कुशोदकं १ चैकी
 कृत्य तेनापो हिष्ट्यभिषिंचेत ॥ ततः पृथक् पञ्च पंचामृतैः स्वस्वमंत्रैः ॥ सरस्वती नैषज्येनेति पुष्पोदकेन ० हिरण्या
 रव्यस्य सः सवितेति रत्नोदकेन ० देवस्य तेति कुशोदकेन अग्न्यायाहीति फलोदकेन सावित्र्यागंधोदकेन ० ततो
 घटानां सहस्रेण ५००२५०१०८५४३२१६४१ वास्तापयेत् ॥ ततः सुवर्णरुप्यतां म्रकास्यपित्तजमृश्रयेकुंभैः ॥
 ततः सहदेवी वचा व्याघ्री वलाति वजाशंखपुष्पी सिंही सुवर्चलेत्यष्टौ षधीकुंभोदकेन ॥ ततो यवगोधूमनीवार
 तिलजम्बामाकशालिषिथंगुर्वाहिकुंभोदकेन ततो गोमयेनं महावाकृतैः स्वस्तिकवत्पत्रं शंखोत्पलकलश्रीव
 शदर्पणनद्यावर्तैः पंचवर्णोदकैः पंचवर्णैरजोमिद्वक्त्रिहस्तमक्रवलीभिर्वरुणो नीराज्यगंगाजलमाचमयत्वा
 वेदसूत्रसमायुक्ते यज्ञपात्रसमन्विते ॥ सर्वान् प्रभेदेन वाससीतवनिर्मितेति वस्त्रे दत्वा ॥ शरीरं तेन जानामि चेष्टं

१५ नैव च ॥ मयानिवेदितं भक्त्या प्रतिगृह्य विनिष्पत्तामिति गंधतूष्णीपुष्पं ॥ त्वंसूर्यचंद्रज्योतिर्विधुदग्निस्तथैव च ॥
 त्वमेव सर्वज्योतिर्विहीयो यं प्रतिगृह्यतां ॥ मिति चतुरिंशद्विपान् धूपदीपनैवेद्यानि च धादयात् ॥ इति वरुण
 स्नानं ॥ ततः संस्त्रावप्राशनादि कृत्वा ॥ इमं मे वरुणोति पूर्णाहुतिं हुत्वाग्निं संपूज्य विसृज्या चार्घ्यादिभ्यो गोसुवर्णा
 दिदक्षणां हुत्वा कलशोदकै यजमानो भविक्तो वैद्यो ग्रहादि संपूज्य विसृज्या चार्घ्यादिदत्वा ॥ यज्ञोपकरणं
 गुर्वर्चिर्गभ्यो विभज्य दत्वा ॥ हे मया त्रीशय्यो चार्घ्यादिदत्वा दशसहस्र १००००० १०८ ५० १२० वा विप्रान् संपूज्य
 नृयसी दक्षिणां हुत्वा यस्य स्मृत्या प्रसादात् कुर्वतामिच्छुक्ता कर्मेश्वरार्पणां कृत्वा सुदुधुतो भुज्जीतेति ॥
 इति श्रीमन्नारायण भट्टसूरिसूनु रामकृष्णभट्टात्मजकर्मलाकर भट्टकृतोज्ज्वलाशमोऽमर्गः प्रयोगः ॥ ॥ श्री ॥